

rin doğusunda Ahmedşâhî adını verdiği surlarla çevrili bir şehir kurdu. Birinci İngiliz-Afgan savaşında (1839-1842) İngilizler tarafından işgal edilen Kandehar kısa bir süre Şîr Ali Han'ın yönetimindeki Afgan Krallığı'nın merkezi oldu. İkinci İngiliz-Afgan savaşında (1878-1880), İngilizler'in ülkeyi tekrar işgal etmesi üzerine Şîr Ali Han'ın Ruslar'a sığınmasından sonra tahta çıkan Abdurrahman Han zamanında İngilizler Afganistan-Hindistan sınırını tesbit ederken Kandehar'ı Afganistan'da bıraktılar. XX. yüzyılda da stratejik önemini koruyan şehir, 1979'da başlayan Rus işgali döneminde Ruslar'ın ordu kumandanlık merkezlerinden biri haline getirildi ve büyük çarpışmalara sahne oldu; zaman zaman da mücahidlerle Ruslar arasında el değiştirdi. 11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York kentlerine yapılan terörist saldırısının ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin 7 Ekim 2001'de Afganistan'a karşı başlattığı askerî harekât sırasında diğer bazı şehirlerle birlikte Kandehar da ağır bombardımana mâruz kaldı.

Kandehar'ın bugünkü nüfusu 330.000 civarındadır ve bunun büyük çoğunluğunu Peştular oluşturur. 1979'da 178.000 olan nüfusun artmasında Rus işgalinden beri devamlı surette savaş hali yaşanan Afganistan'daki mülteci sorununun da payı vardır. Kâbil'den sonra ikinci büyük şehir olan Kandehar özellikle ulaşım bağlantıları sebebiyle ülkenin en önemli ticaret merkezidir. Şehirde bir milletlerarası havaalanı ile (1970) bir teknik kolej bulunmaktadır. Buradaki mimari eserlerin en tanınmış Ahmed Şah Dürrânî'nin türbesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 632; A. J. Toynbee, *Between Oxus and Jumna*, London 1961, s. 19-21, 59-63; C. Masson, *Narrative of Various Journeys in Balochistan, Afghanistan and the Panjab*, London 1974, s. 276-296; C. A. MacNicol - W. Ball, *Excavations at Qandahar 1974 and 1975*, Oxford 1996, bk. İndeks; S. K. Banerji, "The Capture of Qandahar by Humâyûn", *Journal of United Provinces Historical Society*, sy. 131, Calcutta 1940, s. 39-50; P. Bernard, "Un problème de toponymie antique dans l'Asie Centrale: Les noms anciens de Qandahar", *Sir*, III/2 (1974), s. 171-185; D. Whitehouse, "Excavations at Kandahar, 1974. First Interim Report", *Afghan Studies*, I, Oxford 1978, s. 9-39; M. Longworth Dames, "Kandehâr", *IA*, VI, 152-154; C. E. Bosworth, "Kandahâr", *EL* (İng.), IV, 535-538; Mehmet Saray, "Afganistan", *DiA*, I, 405; Abdülkerim Özyayın, "Argun", *a.e.*, III, 357.

AZMÎ ÖZCAN

KANDEHÂRÎ, Habîbullah

(حبیب الله قندهاری)

Habîbullah b. Feyzillâh Ahundzâde
b. Mollâ Bâber Kandehârî
(1798-1849)

Hindistanlı âlim ve mutasavvıf.

Kandehar'da doğdu. Burada bulunan âlimlerden özellikle Mevlevî Ahmed Kandehârî'den öğrenim gördü. Ardından İran ve Arap ülkelerine seyahat ederek bilgisini geliştirdi. Kandehar'a döndükten sonra Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Fakîrullah Şikârpûrî'ye intisap ederek hayatını öğretim ve eser yazmakla geçirdi. Çevresinde Üstâdîkûl ve Muhakkık Kandehârî gibi unvanlarla şöhet buldu. Kandehârî, Ahmed Şehîd ve İsmâil Şehîd'in tarikatı Muhammediyye diye bilinen cihad hareketine ilgi duydu ve Sihler'e karşı cihad hareketi başlatmak üzere 1826 yılında İsmâil Şehîd ile birlikte Kâbil'e gitti. Ayrıca Horasan, Buhara ve Hindistan çevresindeki âlimlerle ilişki kurdu ve onlar arasında itibar kazandı. Bundan dolayı eserleri buralarda ve özellikle Hindistan'da geniş ölçüde yayıldı. Bu arada çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Pencap'taki ilmi çevrelerde ünlü olan Mevlânâ Ahmed Gaznevî, Kandehârî'nin talebelerindendir. Habîbullah Kandehârî 1265 yılı Ramazanında (Ağustos 1849) vefat etti ve Kandehar'da defnedildi.

Eserleri. Kandehârî'nin İslâmî ilimler, tarih, felsefe ve matematik gibi konularda Arapça, Farsça ve Peştu dilinde tesbit edilebilen kırk kadar eseri vardır. *Nakdû's-sikât fi tezyîfi'l-mevzû'ât* ve *Kitâbü's-Şevârih* hadislerle, *'Ademü tekfîri ehli'l-kible* kelâmıla, *Muğtenimü'l-huşûl fi 'ilmi'l-usûl* usul-i fıkıhla ilgilidir. *Kitâb-ı Vahdetü'l-vücûd ve vahdetü's-şühûd*, *Risâle-i Tefekkür*, *Risâle-i Şabr ve Şûkr*, *Risâle-i Âfât ve Aksâm-ı Ğurûr*, *Huṭab* ve *Mevâ'iz* tasavvuf ve ahlâk konusunda Farsça yazılmış eserleridir. Müellif, Harîrî'nin *el-Makâmât*'ını da Tercüme-i *Maḳâmât-ı Harîrî* adıyla Farsça'ya çevirmiştir. Ayrıca *Risâle-i Tevârih-i Vefeyât-ı Ricâl-i Ma'rûf-i İslâm* ile 1252 (1836) yılına kadar İslâm halife ve hükümdarlarından bahseden *Ebcedü't-tevârih* adlı eserleri bulunmaktadır. *Tenkiḫi Tehâfütü'l-felâsife*, *Lisânü'l-mizân* ve *Kitâbü Hulâsati'l-Mizân* felsefe ve mantığa, *Müntehabu Tahrîr-i Öklidis*, *Tercüme-i Tahrîr-i Öklidis*, *Riyâzü'l-mühendisîn*, *Risâle-i Tah-*

kik-i Semt-i Kible ise geometriye dairdir (eserlerinin bir listesi ve yazma nüshaları için bk. *UDMİ*, VII, 889-890).

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 601, 607; Abdülhay Habîbî, *Târîh-i Afgânistân*, Tahran 1367, s. 788; a.mlf., "Habîbullah Kandehârî", *UDMİ*, VII, 888-890.

MUSTAFA ÖZ

KANDEHLEVÎ, Muhammed İdrîs

(محمد إدريس كندهلوی)

(1899-1974)

Pakistanlı
tefsir, hadis ve kelâm âlimi.

Hindistan'ın Bopal şehrinde doğdu. Ailesi Muzaffernagar'a bağlı Kandehle kasbasındandır. Soyu baba tarafından Hz. Ebû Bekir'e, anne tarafından Hz. Ömer'e ulaşır (Muhammed Miyân Sıddîkî, s. 31). Bölgesel bir mahkemede görevli olan babası Muhammed İsmâil Kandehlevî aynı zamanda bir ilim adamı idi. Muhammed İdrîs Kandehlevî, Kur'an'ı ezberleyip ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Tehâne Bon (Tâne Bôn) şehrindeki Medrese-i Hânkâh-ı Eşrefiyye'de orta öğrenim ve Sehârenpûr'daki Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'nde yüksek öğrenim gördü. Burada Halîl Ahmed Sehârenpûrî'den, bölgenin ilim geleneğinde "devre-i hadis" denilen ve belirli hadis kitaplarının okunmasını gerektiren usule göre hadis okudu ve icâzet aldı (1917). Ardından dönemin en itibarlı medresesi olan Dârü'lulûm-i Diyûbend'e giderek Enver Şah Keşmîrî, Şebîr Ahmed Osmânî ve Seyyid Asgar Hüseyin gibi hocalardan hadis okuyup icâzet aldıktan sonra 1920'de hocalığa başladı. Delhi'deki Medrese-i Emîniyye'de bir yıl ders okuttu; daha sonra davet üzerine Dârü'lulûm-i Diyûbend'e gitti ve burada 1929 yılına kadar tefsir ve hadis hocası olarak görev yaptı. Diyûbend'de kendisine "şeyhü't-tefsir" pâyesi verildi. 1929-1939 yıllarında Haydarâbâd'da (Dekken) bir yandan hocalık yaparken diğer yandan telifle meşgul oldu. Bu arada özellikle hadis şerhleriyle ilgili çalışmalarında Haydarâbâd'daki Âsafiye Kütüphanesi'nin zengin koleksiyonlarından istifade etti. Haydarâbâd Nizamîlığı idarî muhtariyete sahip olması sebebiyle ilim adamları için bir cazibe merkezi haline gelmiş, araştırma ve neşriyat için modern kurumlar oluşturulmuştu. Kandehlevî bu ortamdan faydalandı, diğer ilim adamlarıyla dostluk kurdu. 1939'da yeniden Di-

yûbend'e davet edildi, bu ikinci hocalık dönemi dokuz yıl kadar sürdü. 21 Aralık 1949'da Pakistan'a göç edip Bahâvelpûr'daki Câmia-i Abbâsiyye'de şeyhü'l-hadîs olarak görev yaptı; iki yıl sonra da Lahor'daki Câmia-i Eşrefiyye'de hadis hocası ve başmüderriş oldu. Yirmi üç yıl süren bu görevi sırasında 28 Temmuz 1974 tarihinde vefat etti ve Lahor'da defnedildi.

Eserleri. Kandehevî'nin büyüklü küçük-lü 100'e yakın eseri bulunmaktadır. Bunların önemlileri yayımlanmıştır. Diğer eserlerinin büyük bir kısmı Lahor'daki İdâre-i Eşrefü't-tahkik adlı kurumda saklanmaktadır. 1. *Ma'ârifü'l-Kur'ân* (I-VI, Lahor 1963; I-VII, Lahor 1982). 1941-1974 yıllarında Urduca yazılmış Kur'an tefsiridir. Müellifin vefatı sebebiyle Sâffât sûresinin sonuna kadar yazılabilen eser daha sonra oğlu Muhammed Mâlik Kandehevî tarafından tamamlanmıştır. Rivayet tefsiri özelliği taşıyan kitabın en önemli kaynakları İbn Kesîr'in *Tefsîrü'l-Kur'ân*'i'l-'azîm'i, Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-menşûr'u*, Şah Abdülkâdir ed-Dihlevî'nin Kur'an tercümesiyle *Mûdîhu Kur'ân* adlı tefsiri, Senâullah Pânîpetî'nin *Tefsîr-i Mazharî'si* ve Eşref Ali Tehânevî'nin *Be-yânü'l-Kur'ân*'ıdır. 2. *el-Fethû's-semâvî bi-tavzîhi Tefsîri'l-Beyzâvî*. Kâdî Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-tevîl* adlı tefsirinin Fâtîha'dan Âl-i İmrân'ın ve İsrâ sûresinden Kur'an'ın sonuna kadarki kısmının Arapça şerhidir. İsrâ sûresinden sonraki kısım oldukça muhtasardır. Kandehevî bu çalışmasını hazırlarken daha çok Şeyhzâde hâşîyesinden istifade etmiştir. Müellif yer yer Beyzâvî'nin yorumlarını eleştirmiş, bu arada kelâmî ve tasavvufî konulara ağırlık vermiştir. On bir cüzden oluşan eser henüz basılmamıştır. 3. *Muqaddimetü't-tefsîr*. Kur'an ilimleri ve tefsir usulünün bir özeti olan eserin 237 sayfalık yazma nüshası İdâre-i Eşrefü't-tahkik'te bulunmaktadır. 4. *Ah-kâmü'l-Kur'ân* (Karaçi 1413/1993). Eşref Ali Tehânevî'nin teşvikiyle Zafer Ahmed Tehânevî, Müftî Abdüşşekûr Tirmizî, Müftî Cemîl Ahmed Tehânevî, Müftî Muhammed Şeffî ve Muhammed İdrîs Kandehevî tarafından kaleme alınan eserin Abdüşşekûr Tirmizî ile Cemîl Ahmed Tehânevî'nin yazdığı kısımları İdâre-i Eşrefü't-tahkik'tedir. Kandehevî'nin yazdığı son cilt, Kâf-Nâs arasındaki sûrelerde yer alan ahkâm âyetlerinin tefsirini ihtiva etmekte olup seri içerisinde V. cilt olarak yayımlanmıştır. 5. *et-Ta'likû's-şabîh 'alâ Mişkâtü'l-Meşâbih* (Dımaşk 1354/1935). Kandehevî'nin bölgede büyük kabul gö-

ren *Miškâtü'l-Meşâbih* üzerine 1922-1930 yıllarında Haydarâbâd'da yazdığı beş ciltlik şerhtir. Eserin ilk dört cildini bizzat kendisi Şam'a giderek bastırmıştır. 6. *Tuĥfetü'l-kârî bi-ĥallî müşkilâtî'l-Buĥârî*. 1934-1937 yılları arasında kaleme alınan ve on dört cüzden oluşan eserin ilk iki cüzüyle son cüzü neşredilmiştir. 7. *Tuĥfetü'l-iĥvân bi-şerĥi ĥadîsi Şu'abî'l-îmân*. Beyhakî'nin *Şu'abü'l-îmân* adlı eserinin şerhi olup Câmia-i Eşrefiyye tarafından yayımlanmıştır (Lahor, ts.). 8. *el-Kelâmü'l-mevşûk fi tahkîki enne'l-Kur'ân kelâmulâhi ġayru maĥlûk* (Lahor, ts. [Mektebe-i Osmâniyye]). Kandehevî, bu eserinde kelâm konularını ele alış tarzında büyük ölçüde Bâkılânî'nin *el-İnşâf*'ından etkilenmiştir. 9. *Sîretü'l-Muştafâ*. Urduca yazılan eserin ilk üç cildi 1941, tekmile şeklinde hazırlanan son cildi ise 1966 yılında Diyûbend'de basılmıştır. Daha sonra da üç cilt halinde iki baskısı (Lahor 1977, 1985) ve iki cilt halinde bir baskısı (haz. Muhammed Sa'd Siddîkî, Lahor 1992) yapılmıştır. 10. *Hilâfet-i Râşide* (Urduca, Lahor, ts. [Mektebe-i Osmâniyye]; 2. bs., haz. Muhammed Mi-yân Siddîkî, I-II, Lahor 1992). Şah Velîyyullah Dihlevî'nin *İzâletü'l-ĥafâ'* adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. 11. *Miskû'l-ĥitâm fi ĥatmi'n-nübüvveti 'alâ seyyidi'l-enâm* (Urduca, Mûltan 1371/1952; Lahor 1977; Diyûbend 1986). 12. *Ĥayât-ı 'İsâ* (Urduca, Lahor 1977). 13. *'İlmü'l-kelâm* (Mûltan, ts. [Mektebe-i Kerîmiyye]; Lahor, ts. [Mektebe-i Osmâniyye]). 14. *Uşûl-i İslâm* (Urduca, Lahor, ts. [Mektebe-i Osmâniyye]). 16. *Âkâ'id-i İslâm* (Urduca, Lahor, ts. [Mektebe-i Osmâniyye]). 17. *Aĥsenü'l-ĥadîs fi ibtâli't-teşlîs* (Urduca, Lahor, ts. [İlmî Merkez]). 18. *İsbât-ı Şâni-'i 'Âlem ve İbtâl-i Dehriyyet ü Mâdde* (Urduca, Lahor, ts. [İlmî Merkez]). 19. *et-Ta'likâtü'l-'Arabîyye 'ale'l-Maĥâmâtî'l-Ĥarîriyye* (Arapça, Lahor, ts. [Mektebe-i Eşrefiyye]).

Kandehevî hakkında müstakil çalışmalar yapılmıştır. Bunların en kapsamlısı oğlu Muhammed Mi-yân Siddîkî tarafından yazılan eserdir (bk. bibl.). Torunu Muhammed Sa'd Siddîkî de hazırladığı doktora tezinde (bk. bibl.) Kandehevî'nin hayatını, ilmî kişiliğini ve müfessirliğini anlatmıştır. Aynı mahiyetteki diğer bir çalışma, Muhammed Zahîrüddin tarafından *Mevlânâ Muhammed İdrîs Kandehevî ki 'İlmî Ĥidmât aor Aĥvâl u Âşâr* adıyla gerçekleştirilmiştir (yüksek lisans tezi, 1974, İdâre-i Ulûm-i İslâmiyye, Câmia-i Pencab).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Mi-yân Siddîkî, *Tezkire-i Mevlânâ Muhammed İdrîs Kandehevî*, Lahor 1395/1977, s. 31; Ahmed Han, *Kur'ân-ı Kerîm key Urdu Terâcim*, İslâmâbâd 1987, s. 206-207; Muhammed Tayyib, *Târîĥ-i Dârü'l-'ulûm-i Diyûbend*, Karaçi, ts. (Dârü'l-işâat), s. 76-77; M. Ekber Şah Buĥârî, *Ekâbir-i 'Ulemâ-yı Diyûbend*, Lahor, ts. (İdâre-i İslâmiyât), s. 196-201; a.mlf., *Tahrîk-i Pâkistân aor 'Ulemâ-ey Diyûbend*, Karaçi, ts. (H. M. Saïd Company), s. 336-361; Füyûzurrahman, *Te'ârûf-i Kur'ân*, Lahor, ts. (Mektebe-i Medeniyye), s. 312-314; Muhammed Sa'd Siddîkî, *'İlm-i Tefsîr meyn Mevlânâ Muhammed İdrîs Kandehevî ki Ĥidmât* (doktora tezi, 1993), Câmia-i Pencab İdâre-i Ulûm-i İslâmiyye, s. 258-265, 271-287, 342, 352-371, 387-391, 395-607.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

「KANDEHLEVÎ, Muhammed İlyas

(محمد إلیاس کاندھلوی)

(1885-1944)

Cemâat-i Tebliğ'in kurucusu
Hindistanlı dinî lider.

Bugünkü Utar Pradeş eyaletinin batısında Kandehevî'de tanınmış bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberledi. 1896'da öğrenim görmek üzere Gengûh'a gidip ağabeyi Muhammed Yahyâ'dan İslâmî ilimlerle ilgili dersler aldı; Abdürrahim Rey-pûrî ve Eşref Ali et-Tehânevî gibi âlim ve sûfilerin meclislerinde bulundu. Reşîd Ahmed Gengûhî'ye intisap ederek özel sohbetlerine devam etti. Gengûhî'nin ölümünden (1905) etkilenen Kandehevî bir süre münzevi hayat yaşadı. Daha sonra Delhi'ye giderek Halil Ahmed Sehârenpûrî'ye intisap etti ve seyrü sülûkünü tamamladı. 1908'de Mahmud Hasan'ın ders halkasına katılmak üzere Diyûbend'e gitti ve ondan *Şaĥîĥ-i Buĥârî* ile *Sünen-i Tirmizî*'yi okudu. Ayrıca hocasına İngilizler'e karşı cihad edeceğine dair söz verdi. 1910'da Sehârenpûr'daki Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'nde ders vermeye başladı. 1914'te Halil Ahmed Sehârenpûrî ile birlikte hacca gitti ve ertesi yıl döndüğünde medresedeki görevine yeniden başladı. İki yıl sonra buradan ayrılıp Delhi'deki Nizâmeddin Türbesi yakınında Bangle Vâli Mescidi Külliyesi'ne yerleşti. Babası Muhammed İsmâil'in 1917'de ölümü üzerine onun bölge halkına yönelik eğitim faaliyetlerini sürdürmek isteyen Kandehevî çok sayıda okul açarak ders verdi, halkın sosyal meseleleriyle ilgilendi.

1925'te ikinci defa çıktığı hac yolculuğu sırasında Mekke ve Medine'de yaklaşık beş ay kalan Kandehevî, memleketine